

כתבי הרמב"ם ובנו ר' אברהם

כולל

תשובות הרמב"ם השלם

ספר חידושי הרמב"ם

אגרות ומאמרי הרמב"ם השלם

חידושי הרמב"ם למס' ר"ה

ספר ברכת אברהם לר' אברהם בן הרמב"ם

פציה"ק ירושלים תוכב"א

קובץ

תשובות הרמב"ם

ואגרותיו

חלק הראשון

כולל תשובות הרמב"ם והרי"ף ור"י מיגש זצ"ל וחדושים מרבינו שחברם הרב החסיד ר' אברהם בנו ועוד חדושים מגאונים קדמונים ותשובות מר' סעדיה אבן דנאן זצ"ל כמבואר בהקדמה :

חלק השני

כולל אסיפת מאמריו ואגרותיו היקרים הנרפסים מכבר והנמצאים ערך כח"י באוצרות הספרים ומוכא זכרונם בספרים קדמונים ויצאו לאור ע"י חכמים דורשי טובת עמם כמבואר במקומם :

חלק השלישי

כולל אגרות קנאות אשר קנאו חכמי הדור לכבוד קדושת רבינו זצ"ל בהתעורר ריב בין חכמי צרפת על ספרו המורה והמרע כמבואר בשער השלישי :

כדפס בלפסיא

קנה חכמה כי טוב מחרוץ לפ"ק

בדפוס משובח של ה' ל' שנים

הקדמת המביא לבית הדפוס

אמר המלכט וקמסדרר החשובות האלו לקטחי וסדרתי מספר פאר הדור ומאגרת הרמב"ם ומספר מעשה רקח. רובם הובאו בספרי הקדמונים מן הרב בעל מגדול עוז והרב בעל כסף משנה כולם יחד עידיהן וילדיקום. ומרובם נשפט על כולם כי ממקום קדוש יהלכו. מהם יחבאר דרכו בקדש בים החלמוד ובמקומות אשר הראב"ד השיגו ילא כנוגה לזכו. גם החשובה בענין הקדושין להדיין ר' פנחס אלכסנדר המובאה בסיומן קמ"א מביאה הרמב"ן ז"ל בהשגותיו בספר המלות בלשונה הנמלאת בפאר הדור. לכן אשפט כי המעתיק ר' מרדכי חמה הביא אלו מלפני הכת"י המועתק לפני החכמים המכריס והעריך אוחו עם הכת"י החשוב בלשון ערבי הנמלא ביד מהר"י ששפורט והיה לו לעור רב בהעתקה ההוא כי רובו היה מועתק לפניו. כי אשר העתיק בעלמו שנה אח טעמם והקורא ימלאם בקראו בהם. יהי' איך שיהי' נחזיק טובה להרב המעתיק כי הרבנים הגדולים הסכימו עמו ולהקת המשוררים שזררוהו כי עוב עשה בעמיו. ואנכי בראותי דברים יקרים מפחרים ומפורדים אין סדר למו וטעותי הדפוס היו נסבה לעשותם כספר החסום הרבתי עוז בנפשי לסדרם ולהגיהם וחלקים לשלושה חלקים.

בחלק הראשון יבואו החשובות בדבר הדין הנמלאים בספרים המכריס ורוב החשובות הגהתי מהמובא בל"מ כי בפל"ה נחסרו לפעמים גם אלה שורות. ובמקומות מועטים הגהתי כפי קולר בינתי והגתי בין שני חלאי אריה [כזה] והקורא יבחר ויקרב הנרצה לו להבנת הענין. גם יבואו בו חדושים מרבינו הרמב"ם ומבנו ז"ל ועוד מגאונים המבארים דבריו ביד החזקה אשר ספריהם עין בכת"י העתיקים מספרמע שנה רקח אשר היה אלו הכת"י הוא וקראתי שמו הגלות לו קובץ חשובות הרמב"ם.

בחלק השני יבואו מאמריו אמרות טהורות חדשים גם ישנים הגרפסים מכבר והנמלא באורות הספרים המובא זכרום בספרים קדמונים ויאלו לאור כעת ע"י חכמים דורשי טובה עמם. גם יבואו בו אגרותיו הנחמדים אשר הריץ להכמי דורו המלאות רוח חכמה ובינה.

בחלק השלישי יבואו אגרות קלאות אשר קנאו חכמי הדור לכבוד קדושתו בלאת הריב בארך נרפת אחרי מותו מוח ישרים על ספרו המורה והמדע. גם מאמר מלחמות השם מבנו הרב החסיד ז"ל הנלחם בעד כבוד אביו. בהודיע כי חסד רפפו עוב לגלות סוד אחדות הבורא ולחוק עיקרי האמונה הטובה אשר עמודיה רופפו. טעמו ורבו את קדוש ישראל מנוכד.

ולי מה יקרו ריעך חפארת ישראל! ובלשוני אין מלה להלל גאון יפעחך. כי לא למדתי חכמה ודעת קדושים. מנעימי ומירוח ישראל, הם ישרו ויהללו מעשיך — מעשי יה — סלה. ואנכי מאושר הגני להסחפת לאחת מעבודות הקדושות, להפיק רצון שלומי אמוני ישראל עם אלוהי אברהם:

הסכמת ארמ"ו הנאון הגדול המפורסם בדורו המופלג בחסידות נ"י פ"ה כבוד מוהר"ר שאול אב"ד ור"מ ומ"ץ בק"ק אשכנזים אשר באמשטרדם יע"א

- כמה** מעלות טובות למקום עלינו שנתן לנו כלי חמדה שעשועיו תורחן של בניס • חרותה בידי שמים על לוחות אבנים • וחיי עולם נטע בחוכמו הן הן דברים הנקיים באמירה דברי חורה משונכיס • ובאהבתו אח ישראל הקיס להם בכל זמן ובכל מקום רועי ישראל נאמנים • ושחל בכל דור כל אילן שכחו יפה ופירותיו מתקונים • כל משען להם ומשען מים שר המשים ושוא • פנים •
- כמה** נפיש חילא דהאי אילנא רבא ואנביה שגיא ועפיה שפיר שרשו מרובים כחשים של קנים הוא רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל נור הגאונים ותפארת הרבנים • מזון לכולא ביה בספר היד החוקה אשר עשה שכל פיות פונים אליו לחוה יום יום ידרשון לעמוד על דעתו הרהבה ולעשות כוונים • כי מפיו אזו חיים ומיניה יתזון כל בשרא בשרא שמינא אפתורא דהבא ועליו להם • הפנים •
- כמה** נחשבו לחוה זקן רבינו הרשב"א ז"ל וגדולי דורו עד שלחנה בידם העתקה פירוש המשנה לרבינו ז"ל מלשון ערבי ללשונו הקדוש כדי להודיע טבעו בעולם ושלוה ע"פ חוזה מי מעינותיו • וכל חכמי ישראל אשר ראו אח כבודו ולא חושותיו • שמחו לקראתו ונמשכו אחריו כמים הפנים • לפנים •
- כמה** הלכחא גברותא איכא למשמע מהפרא דנא דאשתחא בלאמתחא צי גזא דהרב הגדול גאון יעקב ששפורטאש ז"ל שהינה ברכה אחריו לבניו כרך נחמד מתשובות רבינו ז"ל ורבותיו הרי"ף ורבי"י מיגאש ז"ל יש מהם שבה זכרונם בספר המהברים ז"ל אבל מיעוטא יניחו ורובן • מבפנים •
- כמה** שנים חורה החומה נחנה סוגרת ומסוגרת • משום דלא הוו ידעי רבנן מה הלשון אומרת • לפי שכתב בלשון ערבי שהיה רגיל ומצוי בצאוח זמן ובאוחן המדינות והיכא דאיתמר איתמר אבל בצאוח הללו אידחי ליה הך ליטנא לגמרי וליכא למאן דאמר • כי פנו אליו עורף ולא • פנים •
- כמה** מכרין דנרד למרא לכי האי צורא מרבנן דאתא ממערבא החכם השלם כמה"ר מרדכי חמה יצ"ו מיקרי חבורן חוב"צ לדידיה קיימא ליה שעתא בסייעתא דשמיא קם קרא בספרא דהוה כאגרתא דלא מקרייא • בספר החאוס הוא חיי לה והוא אמר לה • ופריש מילי דלע רבית גלי דכסא • והגביר המשכיל הקצין האלוף כבוד רבי יעקב ששפורטאש כך היה אומר קריינא דאגרתא להוי פרונקא • יהביה ניהלי במחנה ואמר ליה כחביה בשוקא • על ספר חוקא • כי אמר מי כהחכם יודע פשר מילתיה להחיוא • בדידיה מילתא חליא • לחדש הדר זיו הספר בליטנא מעליא • לעשות לו שם תפארת והדרת • פנים •
- כמה** יעשות יגע זה החכם חמה • בכל כמו עבד עבודה חמה • בהעתקה הספר מלשון ללשון ותקון המליצה הכל על נכון והדפסתו בדפוס נאה ובהגה מדויקת אח הכל עשה יפה הכין ופעל זכרי חמה • בדון הוא שיטול שכרו על אחת כמה וכמה • בעין יפה ובסדר • פנים •
- כמה** גדולים דברי פי חכם הרב הגאון הגדול יידי אב"ד דק"ק ספרדיס יצ"ו נשמעים בנחת • אף אני כמוהו גזור אומר גיירה שזה לכל נפש חקה אחת • אשר לא יקרבו זר למלאכתו הדפסת הספר הלן שומר נפשו ירחק מחוילא דרבנן שלא תלא כהם מתלקחת ולגרבו בה כל • פנים •
- כמה** טובה כפולה ומכופלת לשמוע בקולו ומחוק ביד החכם הג"ל כדאי הוא זכות רבינו המחבר ז"ל להינה ברכה אל חודן בינו יהא רעוא דליטוס בשראי וכל ביחו לבוש שנים • עומדות חסינה רגלינו בשערי ירושלים שערים המצוינים • אז יחסוף זרוע קדשו עיניו ועיניו חסינה וזה שאנן בניו לחלפיות כעיר שחברה לה יחדיו אבות ובנים ונגלה כבודו וראו כל בשר פנים • בפנים •

כ"ד היום יום ט"ו שנת ודבר ה' אל משה פנים אל פנים
הקטן שאול בכמהר"ר אריה לייב ז"ל • חונה בק"ק אשכנזים אשר באמשטרדם יע"א :

הקדמת המעתיק

- מה** לפנים * הימים הראשונים * בטרם תחיל הארץ * ואדם עליה * מאז היתה לראש פינה * קריה נאמנה * חמדה גנוזה בשמי ערך * מוכתרת בנימוסיה * אללו אמון * כעל חרמון * חורה חחומה * כל חעלומה :
- מה** נכבד היום * טורח ואיוס * בהגיע חור אלקים חשבה * לחחה לישראל * שם נקבצו * מה נמלצו * יבא טוב ויקבל טובה * תורת יקותיאל * הלל היא כחובה * דין עירובא * ביד רמה * מלכות שמים שלימה :
- מה** זה היה * שלהבת יה * ויהי קולוח וברקים * נתן קולו לפני חילו * לא זו מחבבו * עד שהמלך במסבו * נתן לעמו משפטים לדיקים * ישמיע מהיכלו * עשרת הדברים * לך ומשפט ומישרים * תורת ה' חמימה * ברה כחמה איומה :
- מה** טוב ומה נעים * יפה אף נעים * במקום גדולחו חמלא עונותו * וידבר אל בני * חני ומחני * דבר המלך ודחו * פעם ושחיים דבר אהו * דרש דרש * שנה ופירש * והיה העלמה * יולאה בהינמא :
מה לילוד חשה * אח הכל עשה * כלס שמעו בסיוי * דברים כהויתן * זה נוטל חלקו * שנה לו פרקו * הנהו קראי כסיוי * דרך חמתן * העדות והחקים * עך חיים היא לחחויקים * פרשה זו סחומה * אמור רבנן בטעמא :
- מה** אחה רואה * עם בני ישראל נשיאי עדה קרואי * ויביאם אל גבול קדשו * אל ארץ נושבת * אח ארץ נענן לאחחה * מחפסה ועד עוה * וירכז אוחו במרכבת * מר אלהיו על ראשו * ויתן את ישראל עזור בגבולו * ושם משלו * בניית ברמה * האחת נעמי שנעימה :
- מה** שקרה לזה * בזוי דבזוי * ויהי כי החל האדם לרוב * וגם ערב רב עלה אחס * ויחוו ברפידים * ויאריו הברדים * אמר ויבא ערוב * נשיאים לאומתם * ובאו במערות * ויהוו במוסרות * כי מלחה הארץ זימה * כמעט שכנה דומה :
- מה** לרה היתה שם * והיה כי יאשם * וימעטו וישוחו * הולכים ומחמטטים * ויגל יהודה מעל אדמתו * ושיטע אוחו * נפלו פועלי און דוחו * מלך אהורו ברהטים * משלים חעמיתו * וכבוד הדר מלכותו * היה לשמה * והנה אימה :
- מה** פעל אל * ראו קרא בשם קדש ישראל * לא עוז חסדו ואמחו * וכל מקום שגלו שכינה עמהם * ויתן להם יד ושם טוב * הנה מה טוב * ראשית תבואתו * חיבה יחירה נודעת להם * שנקראו בניס * ממלכת כהנים * כאור החמה * אופיה של אומה :
- מה** הגיע אליהם * בהיותם בארץ אויביהם לא זורו ולא חובשו * ויחוו בעברונה * כפעם בפעם לקראת נחשים * ויתן שם ישראל מדרם לפרושים * אחד באחד יגשו * וילאו ללכת כנפור מודת מקנה * והאמה מה * והאמה מה * והמס מהומה * ויסעו מרתמה :

- מה** העדות והמקיס * ויהי הם מריקים * ויסכרו מעינות * וסגר ואין פוחח * מה יעשה ישראל על החורה
 חרקה מפי חבורה * מי יעלה כה לבנות * אם יש בהם כפוחח * עדיין לחלוחית * וטעמו כנפישית *
 מלא מלוגמא * על פיו היתה שומה :
- מה** להלך השוה * מלמד שהק"ב מחאה * חורחם של בני * למען ישמעו ולמען ילמדו * וחרס לא יסוף
 מורעס * וישלח ה' בעם * אנשים חכמים ונבונים ורוחיים וסודו * לחורה ולחעורה * ללמד בני יהודה *
 לנגר דעת ומזימה * לחכו הידור ואיזכו קימה :
- מה** יעשה הבן ולא יחטא וישב על ה' אר דינא רבה ודינא זוטא * ויכתוב על הלוחות * עשות ספרים
 הרבה : זה יולא ונכנס חיליה לאורייחא * נט לשבח ופרשן דחא * לפנות מופיע ונחוח * ליראי ה'
 ולחשבני * מה יחייב בני דכי * סדר הבדלות הוא מונה * ויהי כי יאמרו מה זה ועל מה * הבין דרכה
 והוא ידע את מקומה :
- מה** יחרון לאדם משמיט לעלמו * דורש טוב לעמו * מידי עוצרו אל ארץ אחרת לא ידעו ולא יבינו * וגלות
 החיל הזה * לא ראי זה כראי זה * וידרכו את לשונם סוגרת ומסוגרת * עמוק עמוק מי ימלאנו * זה
 מדבר יהודית * וזה ידבר אשודית * פוק חזי מאי עמא * מימיה ימימה :
- מה** גבר בגוברין גדול אדוניו * הוא הודנו הוא הדרנו * הן את דינו * האיש משה הלל הוא הוא יחייב
 ודריש * לבני עורב כל הקרב * וכל הנמלא כחוב את אשר הוריש בהני כבשי הלל הם כחובים * על
 ערבים * ארש קמא * קן סחומה :
- מה** ידידות משכנות יעקב שלשלת יוחסין * איש חס וישר גדול דעה עתיר נכסין * משכיל ובנו ושוא פנים *
 גומל חסדים טובים ולו שס יעקב איש חס * וחפארת בניס אבותם * מר ניהו עטרת זקנים * גוט
 היום ושרשו מרובים * המקובל האלהי הרב הכולל * קדוש יעקב בישראל להלל * מלא רוח חמה
 חורה לשמה :
- מה** יעשה לו * להודיע לבני האדם חכו ממתקים וכלו * חורה מונחת בקרן זויה * בארשא דרש * באין
 מבין * שכן מעורבין * אוחחו עויה * כי לא פורש * לא משמען מלי * לניע ומעלי * דין גרמא *
 לא היה לו תקומה :
- מה** יום מימים * ברעות ה' להודיע לבני האדם דברי נדיקים נכתבים ונחתמים * הנה אנכי ילאחי ממחילתי *
 ולקח בידי זה ספר התקנה * ספר כתב איש רבי נר המעריב הרב המובהק ר"מ ור"מ בעה"ק ירושלים
 העיר רבתי * רבה חילאל * עטר רבי אליעזר הגדול רב גבוריה ורב חיליה * דמשק שמשקה וזולה *
 כל יומא ויומא * מקיש שכיבה לקימה :
- מה** יעשה איש אשר כמני * ואשים לדרך פעמי אולי יראה ה' בעוני * הלך ונסוע דרך יום כה משום
 חיבה * לראות איש משכיל להדפיס תמימים * ואבא היום פה העירה המהוללה * אמשטרדם רבתי
 גדעות חורה וגדולה * ארץ מגדלת גבורים ארץ זבת * אנשי חיל והמה חכמים * ועל זבא תהלתם
 המאור הגדול המלך שלמה * הרב המובהק המאיר כברק נוקע בשערים שמו * ילא מויתון שלו בכל
 הארץ קדמה וימה * מלך שלם שלם הוא ושלמה :
- מה** נאה חילן זה * מה בן מזה * רבא דעמיה מדברנא דאומחיה * מרגלא בפומיה חלמוד גדול ומעשה רב
 כל השונה הלבות * ועוד לו כי נן יסד המלך דברי שלמה טעמו ונימוקו עמו * פוק חזי גבורחיה *
 נאה דורש דברי חכמים וכל הדבר הקשה עשה להם סמוכות * דזיו ליה כבר בחיה * וכבן עזאי בשוקי
 עבריה * רואיו יאמרו מינו אלה שרף האי מאן דבחמה * חסדאה איכו וחסדאין מילוכי חושיה ומזימה :
 טובו ומה יופיו * גאון ישראל ולבי עדין * הן בערדי עייף ויגע הביאני המלך חדריו * גמלני כל טוב
 וכבא את בן הנחי בדרך אחת לא עזב חסדו ברית ראשונים * אמר אלי בני אחה פעל ועשה אות לטובה
 רב חילא ורב חסדא * ובהיכלו כלו סיעת מרחמוהי בני הי"ה ר כלס קדושים כל העדה * ומאור עיני
 הבן יקר בן המלך מאן דקאי ויחייב בחוואני דלכחי משכיל ובנו ומרומם על כל ברכה בועת בה' אשריו *
 אח עלמי ובשרי כהר"ר יהויאל נר"ו. כמה יפין מעשיו וכמה מחוקקים * אנא דאמרי כסא כבוד חורחו
 ירום ושאל ונבה מאד בניו ובני בניו דגן ויפרחו כגפן גם עד זקנה ושיבה * ודישן סמיכין עלוהי

וחתמה דבי נשיאה כלס כאחד ישאו ברכה ומלכס בראשס רישא דהבא * יגדיל תורחו מדע והשכל בכל ספר וחכמה * שמעתיחיה מחברדן בשלמא :

מה

נמלכו אמרי יוסר * ואשר דבר לי שמעתי עליך יודע פשר * הוא ערצה כל קבל דנא קח לך זה ספר השבוט שאלות להמאור הגדול הרמב"ם זלה"ה הלא הוא צבית יעקב משכיל לדיק ורע רב * וחסה חסוה אס חוכל לפתור אוחו עליך המלאכה חוי הוית דשפיר מילך * ואני שמעתי דברי פי חכס מן ואשס דברי אה יעקב על רחא דנא * באשר דבר מלך למען שחי אלה הדברים יביעו ידברו עתק כי לא ידעו מה הלשון אומרת ויהי לפיניה * ויעקב נתן לי מנחה מתח ידו משא בערב * ויאמר אלי חמדה גמחה שלי היתה ונחתי לך * ולא זו בלבד חסדו ואמחו עשה עמי עוד לטובה * וידו כיד המלך ורוח נדיבה * שנת חיים ושלוס ויסיפו לו היא אמרת בשלמא * טובה כפולה כמה וכמה :

מה

אשיבנו * תפארת לראשי אנחנו * ותפלתו על חקי ישלס ה' פעלו הן ועושר צביתו מעולה שבצחים * וברכה הביח אס הבניס היא אסתר והבניס בניו ורע בייך ה' וחסו מן המנין עוד ינבון בשיבה דשניס ורעניס * והאחרון הכבד אה הן לו רחימא דנפשאי יקר וכבד מאד נעלה גוע ישיס * ויהיה ה' אה יוסף ויהי איש מלחיה וכל מרבית ביתו כלס אשסי * יחד כלס ישאו ברכה גס צביהס עדי עד כשחילי זמיס * ובחסי מלאסי כל הון יקר זהב ורב פנייסי * אורך ימיס ושנות * שס טוב מבניס ומצבות * מעדנות כימה * כאור בקר אור יממא :

מה

יקרו האשסי האלה יחדי סגולה והיו למאורות * ועל צבאס אילין פקידייא פני המנורה יאירו שבעה הנרות * פקירי ומנהיגי ומשגיחי ראשי שס קדש גבוריס לעמוד בפרך * המה רמוני ברשותס והורמנותס וגס כל העס לדיקויס נחמתיס לאלתה * לחת לכסף מולא למען לפוס זה ספר שישנו בשמירה * מרגלית טובה זכה וברה * אחילה לאלרי ישעי למען יארכיו ימיס ושמיס ברבות הטובה כימי השמיס על הארץ * ובניסן אחריהס סמוכים לעד לעולם שופטיס ושופטיס בכל אחר ואחר * הללו ראויס לברכה * אשרי העס שגכה לו * שלשה סימניס יש בצאמה * יו"ה' אחס אה הברכה וינטלס וינשאס בצורת עירין פחגמא : נאה ניר זה האור כי טוב זה דודי זה רעי * דין הוא אבא אורי וישעי * הגבר הוקס על רוס המעלות ונדיב נדיבות * הגביר החכס הנעלה מאריה דעובדין עבין גומל חסדיס כמה"ר משה רפאל חוקירו דא וייגא נר"ו כירח יכון עולס * אשר גמלני טוב וחסד בהונו ואונו הרועה אחתי מעודי * פה העירה לא זזה ידו מתוך ידי * לדיק תמיס כלול בכל מדות טובות * וכל סיעת מרחמתי מקטנס ועד גדולס הן אראלס * הנה כי קן יבורך גבר בצרכה המשלשת חיי ארכי ומזוני רויחי ובני סמיכי : מינייהו מלכי מינייהו אפרכי : ופני משה כפני חמה * ירבה עלמה :

מה

מתוק מדבש ומחוק לפיות * האיחס החכס אהוב לשמיס ולבריות * אישור כולל כל סוג החכמות כלילא דורדא החכס השלס הגביר נשא ומאד נעלה כמה"ר שלמה צמה"ר אברהם קאמונדו נר"ו גס הוא לא עוב חסדו * הוא היה לי בעזרי לחת לטוב מלוה להולאה * לברך על המוגמר שיעלחו הנאה * אלהיס יהיה עמו ויעל על כל שניות החמדה * דטבא ליה חדיר ויסק אלה בעדו * לכל דרכיו משכיל בכל פמות שהוא פונה * וכל המסחופפיס בללו במוטב חלחא בני חיי ומזוני : סמוכים מן חסורה מלומדי מלחמה * מלחמתה של חורה טובה חכמה :

מה

יפו האשסי האלה שלמיס * אחיס גס יחד הנאהביס והנעימיס * אחד חכס נחל גובע מקור חכמה הגביר החכס הנעלה חפך חסד כמה"ר דוד הכהן די אוזיורו נר"ו יאיר ויוסיפו לו שנות * ואשר על ידו השני משכיל ונבון דבר ומרבה להטיב אברהם אהבי נר"ו * גס המה עחקו גס גברו נתגלגל הדבר על ידיהס * ואף גס זאת מן וכבוד עשו לי ישלס ה' פעלס יאריך ימייהס בטוב ושומתיס : גס צביהס עדי עד סמוכין דרבנן יודעי דעת ודרך חבונות * גס לרבות אחיהס הקטון משכיל ונבון אהובי וחמודי והוא כל בני * יחד כולס ישאו ברכה מלח ה' וארכא בחיין יהיבם להון יחד אבות וביסי * העושר והכבוד הללו טעמיס * שלל לצעיס רקמה * יבלו ימייהס בטוב על האדמה :

מה

לאחור אחרון אחרון חביב אה שאהבה נפשי * מר חמי החכס השלס הדיין המזיין הרב הכולל עקרת תפארת לראשי * כמה"ר יצחק צדקה נר"ו יהי שמו לעולם * אשר מעשרי גדלני כאב אל חי מלקמו

VIII

ישלח עורו מקדש וישיב את שבותו על הארץ כשהיה ברבות הטובה כפולה ומגופלת : ואחמקן אל ה' הביטו וראה את בך את יחידך בכורים עשויים אנה : שה פורה ישראל האלעה והגדה : אנה ה' שלח העו מקינד ושבו בים לבולס . ובנחה עיר על חילה וישראל עושה סיל המאור הגדול לממשלת . וקס הבית בית קדשיו ומפארחנו נוה שאנן אהל בל יענן (לפ"ג) בניו ומשוכלל . ואנחנו עמך ונחלתך נקומה ועלה אל הר הקדש זיון מכלל :

הלא כה דברי נעיר אנכי חירגא דיומא מררכי בכמהר"ר יצחק חמה ס"ט

התנצלות המעתיק

אמר הערו מעתיק ומניה הספר הנחמד הלו . כמו שיש להעדר טבע קיים כן העדר הטעיות במלאכת הדפוס נמנע וקרוב להיות מגדרה ורואי במלאכת ההדפסה ואם בכתיבת הנוחב יקרה בה מן הטעיות היותה יותר מיוחדת במעט מן ההרגש ירגיש מי שיש בו מן ההשכלה החילוף אשר ביניהם והיא כי סיבת חלוח אעפ"י בהדפסה היא לסיבות מיוחדות בה לבד ומשוחפת עם זולתה המיוחדת היא שאינה בטובה מזיירת מסודרת בנפש פועלה כי אם חוש הראות וההרגש משחפים בה בלתי כונת יליאת מן הכח פועל הסידור אם אינה מזיירת בנפשו איך יולאה לפועל . וואת סיבת חול הטעיות מפסויד כונת ממלאם ובלתי אפשריים זולתה ישבו אפשריים בדבר ההוא מה שאינו כן בחק הכותב כי אף כי נמנע שלא יטעה בהיות מסודר ומזוייר נפשו בכח מה שזיאל לפועל אמנם לא יטעה בזיור הכונה כי אם בחסור או יחור אוחיות לבד וגם זה נמשך זמר הזיור שכן זייר כי אם יהיה הטעיות למה שלא כיון ישוב היותו בגדר ההדפסה . והמשוחפת היא שאם יזה הדבר הנפעל מהבלתי שלם בחכלית השלימות היה הפעול יותר שלם מן הפועל וזה הרחקה ולא יכחישהו על זיור כי אם מי שיטעהו דמיונו ואם השכל לא זיירו וכמו שטבע החומר ללבוש לורה ולהפשיטה וללבוש וזה אחרת והמאחרת אינה הקודמת לה וכל עת יכולה משתיית שאם היתה כל עת בשיוי לא היתה נקריית ירה אחרת כי היא האורה הקודמת . כמו כן היה החלפות האורות בלתי חכלית שום דבר והוא נמנע כי כל עולות הטבע הם לאיזה חכלית שכיון בו הטבע באופן כי במעט החבונות יבין המבין שטוים רבים יקרה החלף האורה היא לאורח זולתה כן העתקת מלשון אחד אל זולתו הוא הפשטת האורה שהיה בו להלביש ירה אחרת והיא הלשון אשר כיון המכוין להעתיקו אליו ובחול בה האורה אשר כיון אליה יחייב האורה היא וזה שינוי והיא מקרה מחמיד בעיני ההוא ואף אם יהיה המעתיק שלם בחכלית שלימות ההרגל בלשון ההוא בלשון המועתק אליו . ואם טבע הענין מחייב אף להשלים השנוי בהיותה מקרה דבק בה בלתי ספק כי להבלתי לם בלשון ההוא ובלתי מורגל יקראוה לו שטוים רבים ומתחלפים מפסוידים כונת ממלאם ויותר מהמהם בהאמנם זד בבלתי השלם ההוא . ובהיותו מרגיש קולר ידיעתי ומסרון הרגלי בה מנעתי עצמי חכלית המניעה שלא יכנס במלאכה מסוכנת מאת כי באיזה חילוף המזדמן אהיה סיבת הריסת מה שכיון המחבר בו ואזיק לי !מי שחובר בעדו במקום החועלת שקיוו אליו אמנם להפלת רבים ונכבדים למי שאני מחוייב להפיק רזונם כח האפשר וכנחתי לפעולתה ואם לא יועיל למי שיחובר בעדו והוא המענין המשכיל תועלת רב אמנם יגיעו עט ממנו והמעט אשר יגיע לו בו יהיה סיבת פעולתי ויפול בה שם תועלת בערך הקודם אשר היה נעדר ממנו :

להקת המשוררים

אשר ברך משה אוהב דבק מאח * הגביר החכם הנעלה גומל חסדים טובים ומרבה לחטיב תהלה המובהק
כמה"ר משה רפאל חוקירו דא וייגא נר"ו :

משה ידבר לכל זמן ועד לכל חפץ ראה ראיתי בהגלות נגלות אור הגנוז דברים עתיקים שאלות ומשוכות
אשר עשה משה לפני בני ישראל כחצוה בלשון ערבי שפוי עמוני בלורוח המלך מאן מלכי
רבין מר ניכו רבה דעמיה ומדברנא ללומחיה פה העירה רבתי בדעות אמשטרדם בק"ק תלמוד תורה
הרב המובהק המקובל האלהי כבוד מורינו ורבינו נודע בשערים שמי * טעמו וימוקן עמו כמה"ר יעקב
ששפורטאש זלה"ה * אף הוא היה מחזקין להעמיק את הספר המ' לזכות את ישראל ולא הספיק בידו מפני
כמה סיבות ואלהים חסבה לעובה כאלו עשאו כמו שאמרו ח"ל * הנה היום האיר ממזרח אש אמונים יודע
ספר ומבין לשון החכם השלם כמה"ר מרדכי חמה נר"ו מחושבי עיר הקדש הברון טוב"ב * ויבא מרדכי אל
שער המלך מלכי לרק מלך שלם הרב המובהק מורינו ורבינו ועטרת ראשינו כמה"ר שלמה נר"ו אב"ד
ור"מ פה העירה יע"א וביודעו ומכירו גוע היחס בין ונכד לרבו מובהק הרב המופלא כמה"ר אליעזר נחום
זלה"ה ר"מ ואב"ד צעה"ק ירושלם חוב"ב שמה לבו וסמך את ידיו עליו יד הקדש מלמד שעורו בכל מכל ובראותו
נחמד אוחו מעשה אבותיו זרע רב כי השורש לא יכוב הוסיף לו אהבה על אהבתו וגם כל ימידי סגולה הנחמדים
מוזהב המה ראו כי המלך אהבו והאיש מרדכי חמ"ס כחייב ביה גם המה עשו לו כנימוס ויהאבהו ונחמדם הגביר
המעולה משכיל ונבון בן של קדושים שמו נכס רבו כה"ר יעקב ששפורטאש נר"ו אשר הפליא חסדיו עמו ונתן
לו במתנה גמורה הספר הג"ל הנמוס חתת ידו להעתיקו ולהדפיסו כדי לזכות את הרבים ומה הרבים חלוי צו *
וברוך המקום אשר לא עזב חסדו ואמתו את החיים ואת המתים להוציא לאור חטלומות חממה ובהיותי חדיר
ולא פסיק בית מורינו הרב שיחיה כבן לפני אביו וכתלמיד לפני רבו דבקה נפשי בנפש חמה אהבתי ורעי כריע
כאח לי אמרתי אשירה נא לידי שיר של זהב ואתן ואומר :

תפלה למשה

ושלם במדות ורצוי לעמו
סמכו בכחו ועזר מלאכתו
והוא נין לרבו ולמדו בדתו
תפלה למשה לשוכן מרומים
יברך לכלם בבנים תמימים
בחיים ארוכים דשנים נעימים
בעושר וכבוד ברוב עו שלומים

כתיבה נעימה ברעת בבינה
באוצר גנוזה למשה למנה
ואיש חם וישר לבלשן נחנה
נקיה וחמה לרפאות לשונה
וטרה ויגע רבר יום ביומו
והשיג ומצא לשונו וטעמו
והרב ודיין והכם שלמה

יום שנקלל בו כי עזב בסדר על מקומו יבא בשלום שנת אלהים דבר בקדשו אעלזה :

מאת אחד האמון בחבלי אהבתו הדורש שלומו ועובדו בשמחה רבה אני המוסל בעזרת האל משה רפאל
חוקירו דא וייגא יל"ו

וישר ביום ההוא אחר חכם אה מעיין נהרא מכיפיה טברין החכם הנעלה ספרא רבה הן גביר דגמיר וסביר כמה"ר דוד פראנקו מינדיים גר"ו כירח יבון עולם ויהי דוד לכל דרכיו משביל :

לשבת ולפאר גודל מעלת אלופי ומיודעי : זה דודי זה רעי : החכם השלם בתבונה ובדעת ובכל מלאכה כהר"ר מרדכי חמה נר"ו : אשר העתיק מלשון ערבי לשפת לשון הקדש ס' שו"ת הלז אשר עשה משה איש האלהים בידו החזקה מי כמוהו מורה : הגשר הגדול הרמב"ם ז"ל : אמרתי עורה הנבל וכנור כנור דוד ובלהקה שרים אחר נוגנים : גשמי קולי בשיר המעלות זמזור לרוד :

לרוד שיר

העתיק ובאר במליצת קהלת
סתרי אמרוי בשפת שם ועבר
צחות לשונו נטף מור ושחלת
לחת נשמה אל נער וגבר :

אלה שאלות וחשובות רבנו
משה בנו מיימון : מצא מצאנו
בית מהר"י ששפורטש ז"ל מורנו
בלשון ערבי : אין מבין אהנו :

על כן לפניו המליצים קראו
בשחות ערבות יינו המשמה
לא מרדכי לו מהיום יקראו
רק מר ררור בלשן צפנת פענח :

שוא עמלו יחריו עשיר והלך
לבוא במצור : כיריחו סוגרת
עד מרדכי בא אל שער המלך
כותב כחיבה חמה ומאשרת :

עבד אלהי אברהם אבי אנכי דוד משפחתי חפשי בישראל :

שר שר אה הכפ הור ופרח שושן הגביר החכם הנעלה הפארת המפוררים ומהולל סאר יידי נפשי אף רוחי כמה"ר יצחק בכ"ר אליהו חוקירו הכהן בלינפאנטי גר"ו יאיר לער גם ברכות יעשה :

חמדה גמיה מרגלית טובה ואבן יקרה : מונחת בקרן זויה כמלוה במקשה כעיר נזרה : זה ספר חולדות אדם הראשון במעלה והשיבות וחופע עליו נהרה : שאלות וחשובות ופסקי דינא דגמרה : להגאון הגדול מען ומגדול משגב לעחות צרה : בזינא דנהורא אספקלריא המאירה : מורה לך משפט ומשלים והלכה ברורה : בידו החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל עדה נצחיה : יורה יורה ידון ידון יתיר להם דרך אישורא : אישור מוסיף אישור כולל כללי דכתיב סידרא : דתנו רבנן בהני מילי מעלייתא עילוי לגשמה יחירה : לקח ס' עשה ומשפטיו עם ישראל ענה וגבורה : ארי שחבורה : הוא רבינו משה נפשו ברור החיים צרורה : מי לנו גדול ממהו ומי כמוהו מורה דרך הישרה : הפליא ענה הגדיל חושיה בחבוריו וספריו ילידי בית חכמתו היקרה : והוד ידו נטויה ומניה יתון כל צשרא : צוה הספר אשר ילדו כוננו בלשון ערבי יהיבה נעימה כחיבה אמירה : אך היה בן נעול מעין חחוס ולא יכלו לשחות מיס ממרה : וכספר חחוס היה אין מי יקרא בו אפילו שורה : ובן שורות יאהיו כי אס אחד בעיר בקי בעיב הלשון ואחמתי גברא : וחלפו העמים ורבו הזמנים מכמה מאות שנים ועברו מעברה : אשר לא זכינו ליהנות לאורו ולבדך ברכת הנהנין וברכת החורה : עד היום הזה יומא עבא לרבנן ולחלמיהון יום צשורה : וכאור בקר יורה שמש נחמלא הביח כלו אורה שמשא וסיכורא : אשר קם ונחשודד כארי וכלביא חכם עדיף מנביא שרגא צטיהרא : לרוד המור דודי לי ונפשי בנפשו קשורה : מיום צא אל מחנה קדשו ק"ק תלמוד תורה : על כן משכתיו חסד אהבה עולם אהבתיו והדבקתיו אל מחני כמגורה : והארץ האירה מכבודו ליהודים היתה אורה : אחחיו ולא ארפנו להביא לפניו חשורה : ה"ה יידי וחיבי איש חס וישר מלא רוח חכמה מטה עמ מקל תפארה : ועל הכל לא גבה לבו ולא רמו עיניו ולא הלך בגדולות השם לחפארת וליוהרא : החכם השלם כהר"ר מרדכי חמה ישמרוהו ערו מכל רע וזרה :

מילידי חברון חוב"ב מזני חובב ארץ הקדושה והטהורה . אשר שם לילות כימים כחשכה כלאורה . ובנוצו הגדול
הלמית לנו ישועה בקרוב חיש מהרה . להעתיק הספר מלשון ערבי ללשון הקדש המעטירה . בלשון לא ונקל
פשוט ומוכן לכל יודע ספר ומבין במקרא . ואפילו לדרדקי דבי רב פסיק וזמי פסוקא וזאת החורה . לא כמו
שעשו מעתיקים אחרים אשר העתיקו ספרי הרב בלגה הרבה יגיעת בשר טרחא לזכורא . פוקו מזו כמה גברי
אשלי רבצרי טגרי חקיפי אשר על שמם המשרה יתנו עדיהן וילדקו בהסכמותיהם ועדויותיהם להדרו בהדרה .
אריה שאג מי לא יירא . גם אני לא אמנע טוב להולכים בתמים אף כי דעתי קלרה . הגיע זמני לומר פרקי
שירה כיחודה ועוד לקרא . בחוך הבאים ומקריבים שבחי שלמים חודה וקול זמרה . לכבוד אכסניא של חורה .
ומרדכי ידע אח כל אשר עשה הכינה וגם חקרה . והנה טוב מאד ופעולתו חמה ועבודתו כשרה לשירים
המשוררים להללו ולשבחמו בשירה כשורה . במדה במשקל ובמשרה . זו חורה זו שירה :

שירה חדשה

עמה בטבעיות לא יהיה עקר
עמה בשכליות יחקור בחפש
או יעלה אל הר ומקום רמחה
יגבה בדרכי אל בלתי אימחה :

לו חכמו ישכילו זאת יבינו
כל רודפי חבל וסבואי יין
יצרם עלי ישרם הנם יקטינו
לא ייעזו לריק לא יקנו אין
חרמיות וחונף יצפינו יטמינו
לא יעשו עולה עת מחשך עין
כי מהלל מדע שאין כמוהו
סקל שבילי דת מאבני בהו :

בין החכמים לקדושים בארץ
נבר בחוכם שם ונאם הגבר
הרב גדול דעה גודר כל פרץ
משה בנו מיימון כשם ועבר
השיב לרבים מעון וקרץ
ויש בעון שכמו לסבול כל חבר
לא קם בישראל עוד מורה צדק
מביא כמשה הור ומחוק ברק :

חקר בחכמתו בסגלות שבע
רקדוק . מליצה . הגיון . תשבורת .
נגון . ומוג כל נמצא בטבע
סבות לכל דבר כאש לנעורת .
אף מהלך כל רום . אף כוכבי קבע
על כל ידעית התורה משכורת
הבין ולמד את העם ביושר
וגעולות מדות נהג בכושר :

מבצר ומגדל עוז רואות עינינו
כלו מחפה פז ומצפה צהר
הוא כל יקר הבל בית תפארתנו
כלו מכסה הוד ושפני זהר
חסן ישועות הוא ומשוש דרכנו
ומעון נוח חכם ומעון הטהר
שבע יסודותיו עמודי בית
בנוי לתלפיות מחוץ מבית :

זה בית אלהים זה שער שמים
אל כל אויל וכסיל לא יפתח
רק איש חכם לבב ונקי כפים
יבא בדלתותיו בו יסתפת
פה נחלת ציון וירושלים
פה יחזה כל איש האור זורח
פה את צנועים החכמה נחשבה
טירה אשר כמוה לא נשגבה :

אשרי אנוש מצא חכמה ודעת
עמה יפלם את דרכו מסדק
עמה בחום ילך בלתי מגרעת
עמה יישר את נפשו בצדק
עמה אמת מפיו תהיה נובעת
עמה יגרש רע יבער כל חדק
עמה עטרת השלום ער נצח
עמה פאר עמה העון ונצח :

מדות ודעות עד אין סוף וחקר
עמה בלמודיו ישרים הנפש
עמה אמת יבדיל מדרכי שקר
יטה נחיבותיו מטיט ורפש

אלה ויותר מאלה זכינו
לקנות כלי חרש כי רב ערכהו
פסקי תשובותיו כאור ראינו
כלו מהדרר (זה אלי אנוהו)
לראות כבודו עד היום חכינו
כי נעלם טובו נסתר מראהו
בלשון ערבי נב ערב נרשמה
רק מאמר פיו לנו לא נמעמה :

נודה בשיר לאל ובאמרי שפר
נחן בלב איש חם חכמה ושכל
רב מרדכי תמה מעתיק הספר
הולך בתום אין בו מרמה ונכל
דתו תמימה היא לא משלי אפר
תמה עבודת ההעתיק וחכל
לא חם וכוחו רב כי עוד יפריח
ובכל אשר יפנה ישכיל יצליח :

רבו כחול הים מעתיקי לחש
רבור והגה אל לשון אחרת
שוחה עמקה פי זרות וכחש
כי המליצה רק מהם נעדרת
לא כן פעלת חם וגדול היחש
כי נאמן הוא ולשונו נהדרת
ירום ויחנשא הן על כפים
יהיה כעץ שחול על פלגי מים :

הרבה ספרים כי יריו כוננו
חכמות צפונות בם לנו הודיע
יד החוקה עץ חיים מצאנו
תורת אמת מהר פארן הופיע
מורה נביכים עץ הרעת לנו
חתה לשונו צוף ודבש הצניע
עצו ופריו טוב רב החועלת
רעות מומותיו משלי קהלת :

לוח ספריו עוד בכתיב נרשימה
לידע להודיע ולהשתעשע
ביאור למשניות נכנס לפנימה
כי הוא מקור חכמה נהל נובע
כל ריב באגרת תימן השלימה
כי בו מחכי קץ יואל הושע
חבור תחיית המתים תפארת
על כל יסוד ספר מצות כותרת :

וכבר לעולמים הרות על לוח
כל אגרות שלום ומעי מפלת
ספרי רפואותיו אוצר פתוח
סמים בשמים ראש נטף ושחלת
גדל תבניתו על הנתוח
נודע בחוך גוים ובכל ממשלת
ילדי ספריו כי טובים כלמו
כבני ענקים הם נחשבים למו :

עבדא לאלהא חייל • חעירא דמן חזריא •

יצחק בכ"ר אליהו חזקיהו הכהן בלינפאנטי ס"ט